

TRES DIMENSIONS: NARRACIÓ, BELLESA I JOC

Meritxell Martí
escriptora

Xavier Salomó
il·lustrador

El llibre és, sobretot, un bé intel·lectual. La seva part orgànica –cobertes, llom, fulls, paper– és el continent d'un món fet de paraules que sostenen un imaginari. Enllà de la seva dimensió física de paper o cartró, allò que valorem en el llibre és el que depassa la tinta i explora universos immaterials. Però de vegades el continent té vida pròpia i cobra sentit en ell mateix: àlbums amb solapes i pestanyes, llibres desplegable, *pop-ups* i tota mena de llibres amb mecanismes mòbils que desplacen l'atenció a l'objecte o bé que necessiten l'objecte per completar l'acció de la lectura.

De sempre, a tots dos ens han fascinat els llibres com a continent: les edicions antigues, els manuscrits, els llibres acordió, els teatrets... Amb tot, mai vam plantejar-nos d'entrar en el món de la tridimensionalitat, és a dir, de l'enginyeria de paper.

Va ser l'editora de Combel, Noemí Mercadé, qui ens va proposar que aportéssim tridimensionalitat a un projecte que acabàvem de dur-li. Hem d'agrair-li, doncs, l'empenta per posar-nos a fer llibres *pop-up*. Aquest impuls inicial ens ha portat a recórrer camins més arriscats durant els darrers anys, cosa que ens ha fet descobrir noves maneres de narrar i d'investigar la materialitat del llibre en totes les seves possibilitats.

Aquest projecte inicial partia d'un text poètic i ens vam valdre d'una estructura material per jugar-hi fins allà on permetien els límits del paper. D'aquesta recerca va néixer el nostre primer *pop-up*: *10 viatges i 1 somni* (Combel, 2010), que presentava deu escenaris-diorames que s'alçaven del paper.

El text evocava el pur gaudi, des de la joia de tirar-se en trineu fins al vertigen d'anar en ultralleuger, sobrevolant camps i cabanyes. L'enginyeria de paper ens va permetre jugar amb el text, aportant detalls que l'embellien, com la sirena sorgint de l'aigua al pas del tren de mitjanit, la finestreta del far rere la qual llegia el mussol faroner o el peix penjant de la canya de l'elefant contemplatiu. I la guinda de l'àlbum..., un viatge màgic en coet, somniat per dues criatures. Un coet que emergeix físicament dels límits del llibre, com la mateixa imaginació.

Durant tot aquell temps de recerca i anàlisi dels llibres *pop-up* –d'estripar-los i comprendre'n els mecanismes–, hi van haver alguns volums que van constituir el nostre canó de referència.

L'àlbum que més ens va marcar i que va suposar un punt d'inflexió per a nosaltres com a lectors i com a creatius és *Little Tree*, de Katsumi Komagata ...

10 viatges i 1 somni (Combel).

- ... (One Stroke, 2008). Aquesta joia de paper planteja una petita història amb elements en tres dimensions, amb una estètica minimalista molt acurada. Aquesta poesia de paper va donar-nos una nova visió a l'hora de crear històries, on forma i contingut s'aliaven i ho podien fer –vet aquí la paraula clau– amb *simplicitat*.

Hem descobert i admirat joies d'arquitectura de paper com ara els llibres de David A. Carter, però sobretot ens hem sentit en sintonia amb llibres més senzills i alhora tremendament enginyosos, com el clàssic *El carter joliu*, de Janet i Allan Ahlberg (Estrella Polar, 2018), que fa servir un recurs tan senzill com

El carter joliu o unes cartes especials (Estrella Polar).

eficaç, que és el fet d'incloure sobres de diferents mides enganxats a les pàgines, amb cartes a l'interior. Cada carta s'adreça a un personatge, i el lector la pot extreure del sobre i llegir-la com si en fos ell el destinatari. Així, l'element «extern» i l'intern –la mateixa narració– es complementen a la perfecció.

Un altre llibre que voldríem destacar és *Au secours!*, de Michaël Escoffier i Matthieu Maudet (L'École des loisirs, 2009), un llibre acordió senzill, amb una narrativa perfectament encaixada en l'estructura de l'objecte.

Amb tot aquest bagatge i gràcies a l'èxit del nostre primer àlbum *pop-up*, vam atrevir-nos a continuar amb els nostres propis llibres objecte. I així, aquell *10 viatges i 1 somni* (traduït al francès i a l'italià) ens va engrescar a fer un segon volum, *10 ciutats i 1 somni*, amb el mateix funcionament. En tots dos llibres, volíem que els lectors poguessin interactuar i entrar als escenaris per mitjà de finestretes, portes, tires, etc.

De la necessitat, fer-ne virtut

Estàvem engrescats, i amb moltes ganes d'abordar els grans clàssics de la literatura infantil i tridimensionar-los en un tercer volum que tindria per títol *10 contes i 1 somni*. Però una ombra inesperada i imponderable va fer naufragar el projecte d'aquest tercer volum quan ja estàvem a punt per començar-ne la maqueta. La terrible crisi econòmica de 2008 va sacsejar de ple les indústries culturals. Les famílies no podien fer la mateixa despesa, i nosaltres, com a crea-

«Minipop» de Sant Jordi i el drac (Combel).

dors, dubtàvem si era el moment de fer un llibre que en aquelles circumstàncies resultaria massa car. Lluny de tirar-nos enrere, la crisi ens va fer repensar la forma de treballar: podíem fer de la necessitat una virtut? Podíem fer petits *pop-ups* que s'ajustessin al preu que la majoria de famílies podien gastar? I així va néixer la col·lecció «Minipops», de Combel.

Els «Minipops» ofereixen una nova mirada sobre els contes clàssics infantils: *La Caputxeta Vermella*, *Els tres porquets*, etc., amb una enginyeria de paper elemental ben treballada i conjugada amb altres mecanismes, com llengüetes o solapes que permeten afegir tensió dramàtica al text –com en l'escena en què el llop entra per la xemeneia de la casa dels porquets i en surt escaldat (aquesta transició la resollem amb una pestanya que les criatures no paren d'aixecar per veure com el pobre llop surt amb la cua encesa!).

Quan la vida es transforma en *pop-up*

L'èxit de vendes amb els «Minipops» ens va engrescar a treballar en el petit format i explorar altres mecanismes materials per construir el relat. L'arribada del nostre fill va ser l'altre factor decisiu. I d'aquesta confluència van néixer els llibres bessons *Bon dia* i *Bona nit* (Combel, 2017).

De fet, va ser un gest tendre i quotidià –acaronar el nas del nadó per fer-lo adormir– el que va donar-nos la pista per construir la maqueta del *Bona nit*: apujar

Bon dia i Bona nit (Combel).

i abaixar un mecanisme de cartró amb el dit podia imitar el gest d'obrir i aclucar els ulls. D'aquesta manera, la tècnica imita la vida, i tot d'elements de la natura (la lluna, els estels, l'arbre, el gat...) i de la vida urbana (el despertador, la fornera, els veïns prenent cafè...) acomiaden o reben el dia amb els menuts de casa.

Baby Pop (Combel).

I arribem al nostre llibre on fins ara la tècnica del *pop-up* està més justificada que mai: *Baby Pop* (Combel, 2017). Arran de l'experiència de l'embaràs, vam investigar si existia algun llibre en tres dimensions on es pogués veure el desenvolupament del nou ésser en el món uterí, mes a mes. I no existia! Vam sentir que valia la pena omplir aquest buit, assumint el repte de mostrar, a mida real, el creixement d'una criatura dins el ventre de la mare. I ho vam fer amb una estètica metafòrica, integrant el *pop-up* en paisatges poètics atractius per a infants i adults.

Minimalisme efectiu

Altres llibres no requereixen grans enginyeries, però n'agraeixen algun petit detall. Hi ha àlbums de factura convencional que amb un sol element tridimensional aconsegueixen generar un efecte potent, un punt de gir. És el cas de *Cherche Nounou* (Sarbacane, 2015), on un sol *flap* —una solapa enganxada sobre el paper per ocultar una il·lustració— crea un *twist* inesperat. Amb els editors vam donar voltes per intentar evitar aquell *flap* i simplificar la producció del llibre, però finalment vam estar d'acord que aquell petit giny era capaç de generar el clímax de la història d'una manera simple i elegant. El *flap*, doncs, va passar a ser l'element físic i determinant del llibre que generava interactivitat amb el lector per resoldre la història.

A *Range ta Chambre!* (Seuil, traduït per Cruïlla el 2014 com *Quin caos d'habitació!*), la narració es desenvolupa en el format bidimensional de tinta sobre paper fins que, al final, el desenllaç es val d'un desplegable per mostrar sense paraules una seqüència

d'accions que culminen en una coda emotiva. El mateix objecte llibre es transforma, desplegant-se, i trasllada al lector l'efecte emocional de la història, trencant la dinàmica reiterativa de les pàgines anteriors.

Amb *Le Festin des Affreux* (Seuil, traduït per Cruïlla el 2017 com *Un sopar de por*) utilitzem un sol recurs: la solapa. Nou personatges de por fan un sopar de luxe. Els plats es presenten tapats per una campana de paper que, en alçar-se, mostra unes menges molt o poc saboroses, segons la sensibilitat gastronòmica —i lectora! El punt fort, aquí, és que un senzill mecanisme genera expectativa i intriga, i esdevé el desencadenant de la narrativitat.

Narrar, construir, jugar

Heus aquí tres paraules tòtem per a nosaltres! Com a autors i com a lectors ens agrada passar-ho bé amb els llibres. L'element lúdic acompanya allò que fem i, sabedors que el joc vehicula el desenvolupament infantil i motiva l'aprenentatge i la descoberta, el tàndem el té sempre present a l'hora de narrar i de construir històries en dues i tres dimensions.

Amb tot, no ens passa per alt que alguns llibres *pop-up* són pura enginyeria, vàlida en si mateixa i que pot excel·lir en l'arquitectura de paper, però que s'allunya de l'aspecte literari. Per a nosaltres, en canvi, la tridimensionalitat del llibre és un aspecte subordinat a la narrativa.

Un sopar de por (Cruïlla).

Som conscients que tocar i explorar llibres ens fa més experts i facilita l'adquisició de criteri per part del lector. Per això intentem tenir cura del detall, perquè fins i tot un àlbum aparentment senzill, o un llibre que cerca el gaudi i el joc per damunt de tot, aspirin a l'excel·lència. Per aquest motiu treballem a partir de guions, de situacions i de motius que estimulin la imaginació. I sols quan aquests ho requereixen ens animem a explorar els límits del paper. Sempre, a favor d'una bona història. •